

DORACAK PËR GAZETARËT

që raportojnë për
ekstremizmin e dhunshëm

Shkup, prill 2021

Hedayah
countering violent extremism

The Project is financed by Centre
for Excellence for Countering Violent
Extremism – Hedayah through EU funding

Përmbajtja

1.	Të kuptuarit e definicioneve themelore dhe terminologjia	4
	1.1. Ekstremizmi/Ekstremizmi i dhunshëm	4
	1.2. Radikalizmi	7
	1.3. Terrorizmi	8
	1.4. Parandalimi dhe trajtimi i ekstremizmit të dhunshëm	10
2.	Ballkani Perëndimor dhe Maqedonia e Veriut	11
	2.1. Ekstremizmi i dhunshëm në Ballkanin Perëndimor	11
	2.2. Ekstremizmi i dhunshëm në Maqedoninë e Veriut	12
	2.3. Sfidat në luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm në Ballkanin Perëndimor	12
3.	Narrativët e ekstremizmit të dhunshëm dhe kanalet për komunikim	15
	3.1. Narrativët e propagandës ekstremiste	16
	3.2. Kontekstualizimi lokal	18
	3.3. Kanalet për komunikim	19
4.	Raportimi mbi ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin	21
	4.1. Etika profesionale	21
	4.2. Çfarë, si dhe kur të raportohet	22
	4.3. Si ta bëni si duhet: verifikimi	26
	4.4. E drejta për informim përkundër sensacionalizimit	26
	4.5. Çfarë të shmanget	27
	4.6. Të mbeteni të sigurt	28

Parathënie

Ky doracak elektronik do të sigurojë një kuptim më të mirë të përkufizimeve kryesore dhe terminologjisë për parandalimin dhe luftimin e ekstremizmit të dhunshëm, një përmbledhje të fenomenit të “Ekstremizmit të dhunshëm në Ballkanin Perëndimor dhe Maqedoninë Veriore”, hulumtim mbi teknikat dhe strategjitë e përdorura nga grupet e dhunshme ekstremiste për të shpërndarë propagandën e tyre dhe rekomandimet për raportim mbi temat që lidhen me ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin.

Unë do të doja të falënderoja Filip Stojkovskin dhe Nazim Rashidin për udhëzimet dhe kontributin e tyre në këtë doracak.

Për autorin:

Sefer Selimi është themelues dhe drejtor ekzekutiv i Laboratorit për demokraci. Ai ka diplomë në Administrim biznesi nga Universiteti i Evropës Juglindore dhe një diplomë Master në Diplomaci dhe marrëdhënie ndërkombëtare nga Universiteti Ndërkombëtar i Strugës. Ai ishte pjesëmarrës në Programin për zgjidhje në komunitet, një program për lidhshmëri shtetëror i Departamentit të Shtetit të SHBA i zbatuar nga IREX në vitin 2016. Gjatë karrierës së tij ai ka punuar si menaxher i projekteve për organizata të ndryshme të shoqërisë civile, duke zbatuar projekte në fushën e transparencës dhe llogaridhënies. Seferi ka kryer funksionin e Menaxherit të zhvillimit të Departamentit për zhvillim ekonomik lokal dhe implementimin e projekteve të Komunës së Gostivarit në periudhën nga 2013 deri në 2017. Ai ishte gjithashtu udhëheqës në themelimin e Këshillit Komunal Rinor në Gostivar, ku mori pjesë si koordinator i lartë. Në fillim të vitit 2015, ai gjithashtu e themeloi Platformën për fuqizimin e të rinjve.

Seferi shpesh merr pjesë në debate televizive dhe emisione si një analist politik dhe krijues opinionesh, duke mbuluar tema që lidhen me demokracinë, integrimin euro-atlantik, marrëdhëniet ndërkombëtare dhe sigurinë.

Të kuptuarit e definicioneve themelore dhe terminologjia

Radikalizmi, ekstremizmi, ekstremizmi i dhunshëm dhe terrorizmi janë disa nga fjalët kyçe që kemi dëgjuar, të përdorura në mënyrë korrekte ose të gabuar në kanalet e medias, qofshin ato media tradicionale apo platforma të mediave sociale. Përdorimi i tyre i shpeshtë nuk do të thotë se ne i kuptojmë plotësisht përkufizimet e tyre, as se publiku di të bëjë dallimin midis tyre dhe të identifikojë qartë sjelljet që lidhen me to. Për më tepër, ekspertë, studiues, akademikë, agjenci qeveritare, organizata ndërkombëtare dhe grupe think-tank kanë përdorur dhe vazhdojnë të përdorin një larmi përkufizimesh, kryesisht të drejtuara nga konteksti lokal në të cilin veprojnë.

Mungesa e kuptimit të duhur të këtyre terminologjive dhe përkufizimeve mund të çojë në keqinformim. Demonizimi dhe stigmatizimi i mëtejshëm i komuniteteve ose njerëzve të caktuar mund të ndikojë në cilësinë e punës së dikujt, nëse ai ose ajo mbulon tema që lidhen me çështje të sigurisë. Për më tepër, tema të ndjeshme si terrorizmi, radikalizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm lidhen në mënyrë komplekse me fatet e njerëzve dhe komuniteteve të prekura ose prekur nga kjo dukuri. Përveç kësaj, ideologjitë janë një grup vlerash dhe besimesh që mund të çojnë në diskutime të nxehta dhe pikëpamje të njëanshme, gjë që e bën raportimin ose punën mbi këto tema edhe më komplekse, veçanërisht nëse njohuritë për fenomenin janë të kufizuara.

Në këtë pjesë do të paraqesim disa nga përkufizimet kryesore të përdorura shpesh nga ekspertë, studiues, akademikë, agjenci qeveritare, organizata ndërkombëtare dhe grupe think-tank për të ndihmuar lexuesit të kuptojnë më mirë fenomenin e ekstremizmit të dhunshëm.

1.1. EKSTREMIZMI/EKSTREMIZMI I DHUNSHËM

Ekstremizmi

Ekziston një spektër i gjerë i përkufizimeve të ekstremizmit të dhëna nga grupe të ndryshme, dhe të gjithë ata mund të shërbejnë si shpjegime të vlefshme për atë që

është një fenomen kompleks me shumë shtresa dhe vektorë. Përkufizimi i mëposhtëm nuk është shterues, por është një shembull i mirë i përpjekjeve të ndryshme për të përcaktuar fenomenin përmes burimeve në gjuhën angleze.

Lidhja anti-shpifje (ADL), një organizatë qytetare ndërkombëtare me bazë në SHBA, e përqendruar në luftën kundër antisemitizëm, e përkufizon ekstremizmin si "një koncept i përdorur për të përshkruar sistemet fetare, shoqërore ose politike të besimit që shpesh ekzistojnë jashtë sistemeve më të gjera fetare të pranuar në shoqëri (d.m.th. besimet "kryesore"). Ideologjitë ekstreme shpesh kërkojnë ndryshime rrënjësore në qeveri, fe ose shoqëri."¹ Në kundërshtim me përkufizimin e ADL-së, qeveria britanike e konsideron ekstremizmin të përkufizohet si "një kundërshtim i fortë ose aktiv i vlerave themelore britanike, përfshirë demokracinë, shtetin e së drejtës, lirinë individuale dhe respektin reciprok dhe tolerancën e besimeve të ndryshme".²

Këto dy përkufizime janë shumë të ndryshëm nga njëri-tjetri, por po aq të rëndësishme: njëri beson se ekstremizmi do të thotë vetëm të kesh besime jashtë besimeve kryesore, ndërsa tjetri thotë se besimet ekstremiste janë në kundërshtim aktiv me ato që mund të quhen vlera "të ndriçuara". Në përgjithësi, **grupet ekstremiste zakonisht tubohen rreth çështjeve të përbashkëta, duke përfshirë kushtet politike, ekonomike dhe sociale, të tilla si ndryshimi demografik dhe vështirësitë ekonomike, si dhe një ndjenjë përjashtimi nga bota e shekullit 21.**

Pas sulmit të 6 janarit 2021, mbi ndërtesën e Kapitolit në SHBA, nga grupe dhe individë të ndryshëm ekstremistë të krahut të djathtë, duke përfshirë shumë anëtarë aktivë ose ish-ushtarakë, Departamenti i mbrojtjes i SHBA thirri një grup pune për ekstremizmin e brendshëm, së pari detyra e së cilës është krijimi i një përkufizimi të ekstremizmit. Ministria e mbrojtjes do të përdorë përkufizimin për t'u përpjekur t'i kundërvihet supremacistit të bardhë dhe ideologjisë tjetër ekstremiste në radhët e saj.³ Ky shembull tregon pse është kaq e nevojshme të sigurohen përkufizime për këto lloje konceptesh: sepse përkufizimet i ndihmojnë politikë bërësit të dinë se si të

¹Lidhja kundër shpifjeve. "Ekstremizmi". Ekstremizmi, Terrorizmi dhe fanatizmi. 154.21. Gjendet në: <https://bit.ly/3axha3b>

² Von Ber, Ines; Reding, Anais; Edvards Çarli; Gribon Luk. Radikalizmi në epokën digjitale. Rand Europe. 2013. Accessed 174.21. Available at <https://bit.ly/3enFyoY>

³ Majers, Megan, përgatitet përkufizim për terrorizmin e vendit* Militari Tajms, 9 prill, 2021, 204.2021, gjendet në: <https://bit.ly/3v6uGm6>

kategorizojnë sjelljen e dikujt si ekstremist ose jo ekstremist dhe në çfarë niveli të marrin masat e duhura. Duke pasur një përkufizim të dakorduar zakonisht ndihmon politikë-bërësit të mbledhin të dhëna për këtë fenomen dhe të përcaktojnë sasi të nëse masat e tyre janë funksionale apo jo. Ndërsa ideologjia ekstremiste ka qenë sigurisht një temë diskutimi në Pentagon në vitet e fundit, dhe veçanërisht që nga sulmet e 11 shtatorit 2001, vendi kohët e fundit ka filluar të luftojë ideologjitë ekstremiste të brendshme në krahasim me luftën kundër grupeve të huaja. Ekstremizmi përdoret gjithashtu për të përshkruar versione më radikale të lëvizjeve më të mëdha, të tilla si lëvizja mjedisore. Kështu, ADL vëren se jo çdo lëvizje ekstremiste është “e keqe”, por këto taktika ekstreme dhe të dëmshme përdoren shpesh nga ana e grupeve. Për të theksuar këtë fakt, **jo të gjitha grupet ekstremiste përdorin taktika të dhunshme, megjithëse mund të ndajnë besime ekstreme. Kjo na bën të bëjmë dallimin midis ekstremizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm.**

Ekstremizmi i dhunshëm

FBI e përkufizon ekstremizmin e dhunshëm si “inkurajues, bindës, justifikues ose mbështetës të kryerjes së një akti të dhunshëm për të arritur qëllime politike, ideologjike, fetare, shoqërore ose ekonomike”.⁴ Shtëpia e Bardhë i përcaktoi ekstremistët e dhunshëm si “individë që mbështesin ose kryejnë dhunë të motivuar ideologjikisht për qëllime të mëtejshme politike”. Me përjashtim të Shteteve të Bashkuara, Siguria publike e Kanadasë, agjencia e qeverisë kanadeze përgjegjëse për sigurinë publike dhe gatishmërinë e emergjencave, e ka përcaktuar atë si “një proces i marrjes së një qëndrimi radikal dhe përdorimit të tij në aktivitete të dhunshme” [kur personat] promovojnë ose përfshihen në dhunë si një mjet për të promovuar pikëpamjet e tyre radikale politike, ideologjike ose fetare⁵ Interesante është se qeveria amerikane nuk ka një përkufizim universal të ekstremizmit ose ekstremizmit të dhunshëm, ndryshe nga termi “terrorizëm” siç përcaktohet në ligjin amerikan. Në vend të kësaj, qeveria e SHBA-ve ka lejuar agjencitë të japin përkufizimet e tyre. Në mënyrë të ngjashme, as Kombet e Bashkuara dhe as Bashkimi Evropian nuk kanë një përkufizim zyrtar të ekstremizmit ose ekstremizmit të dhunshëm. Kjo është ndoshta një shenjë se koncepti

⁴ FBI. “Çfarë është ekstremizmi?” 19.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/32F7qiV>

⁵Programi për ekstremizmin në Universitetin Xhorxh Washington, e ardhmja pa dhunë. “Çfarë është ekstremizmi i dhunshëm?” 18.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3erndre>

është i vështirë për t'u përcaktuar, por tendencat aktuale politike mund t'i detyrojnë këto organe drejtuese të krijojnë një përkufizim zyrtar të konceptit në mënyrë që të krijojnë unifikim rreth tij. Qeveria e Maqedonisë së Veriut ka përcaktuar ekstremizmin e dhunshëm në Strategjinë e saj kombëtare për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe Planin e veprimit si **"besimet dhe veprimet e njerëzve që mbështesin ose përdorin dhunë të motivuar ideologjikisht për të kryer pikëpamje radikale ideologjike, fetare ose politike"**.⁶

Në mënyrë thelbësore, plani i veprimit gjithashtu thotë se koncepti i ekstremizmit të dhunshëm duhet të adresojë "kushtet e favorshme" për përhapjen e terrorizmit. Ai përqendrohet gjithashtu në zgjidhjen e problemeve që mund të shfrytëzohen nga grupet ekstremiste.

1.2. RADIKALIZMI

Fenomenet e ekstremizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm kanë çuar në konceptin e Parandalimit / luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm, si dhe konceptin e tij të zgjeruar (Parandalimi dhe Lufta kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që sjell deri te terrorizmi).

Koncepti i dytë në listë shton konceptet e radikalizmit dhe terrorizmit, ku radikalizmi përcaktohet nga qeveria britanike si **"një proces me të cilin një person mbështet terrorizmin dhe format e ekstremizmit që çojnë në terrorizëm"**.⁷

Procesi i radikalizmit është mbështetur në vitet e fundit dhe është zgjeruar përmes ndarjes së mediave sociale dhe ueb faqeve për lajme (si dhe profileve të lajmeve në faqet e mediave sociale) dhe grupeve në internet të njerëzve me interesa të përbashkëta. Në internet, për shkak të algoritmeve të faqeve të internetit, përfshirë Facebook, YouTube dhe të tjerët, është bërë shumë e lehtë për një person të gjejë veten të rrethuar nga dezinformata, e cila shpesh është pasojë e pikëpamjeve të tilla para-ekzistuese. Për shembull, Facebook përdor funksionin "si" për të parashikuar se çfarë lloj përmbajtje do të dëshironte të shihte një person, dhe më pas siguron atë përmbajtje, ku kur

⁶ Komiteti kombëtar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit, Qeveria e Republikës së Maqedonisë. Strategjia kombëtare e Republikës së Maqedonisë për luftë kundër ekstremizmit të dhunshëm (2018-2022), 10.22.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3sLl3rv>

⁷ Korporata RAND. "Radikalizmi në epokën digjitale". 2013. Gjetet në: <https://bit.ly/32MHWt>

klikon në përmbajtje, Facebook e ngarkon financiarisht ofruesin e përmbajtjes. Në mënyrë të ngjashme, YouTube ofron video të sugjeruara bazuar në videot që keni parë tashmë, me një model të ngjashëm të pagimit për klikim. Këto dy opsione, të cilat fillimisht u krijuan për t'i siguruar përdoruesit përmbajtje selektive sipas shijes së tyre, me një përvojë më të përshtatur të përdoruesit, kanë pasoja drastike për njerëzit me pikëpamje ekstremiste ose edhe më shumë për njerëzit që janë në fillim të procesit të radikalizimit. Për shkak të kësaj, faqet e internetit të mediave sociale, veçanërisht Facebook dhe Twitter, kanë qenë në qendër të debatit mbi rreziqet e keqinformimit / përmbajtjes ekstremiste dhe lirisë së fjalës. Kompanitë thonë se nuk kanë asnjë detyrim për të kontrolluar informacionin dhe se kjo mund të jetë një përgjegjësi e madhe për kompanitë, por qeveritë në shumë vende thonë se është përgjegjësia e tyre të etiketojnë keqinformimin si të tillë dhe të heqin përmbajtjen ekstremiste. Kjo është veçanërisht e dukshme sepse shumë njerëz marrin lajme nga mediat sociale; 53% e amerikanëve lexojnë lajmet e mediave sociale⁸ dhe njerëzit zakonisht u drejtohen mediave sociale për t'u informuar.⁹

Në vazhden e pandemisë së korona virusit dhe zgjedhjeve presidenciale të SHBA në vitin 2020, kompanitë e rrjeteve sociale ishin nën më shumë presion se kurrë për të etiketuar postimet në Facebook ose tuitet si false ose të pavërteta.

1.3. TERRORIZMI

Qeveria e Mbretërisë së Bashkuar e përkufizon terrorizmin si "një aktivitet që kërcënon ose shkakton dhunë serioze ndaj një personi / populli ... shkakton dëm serioz ... ose e pengon seriozisht ose e prish sistemin elektronik".¹⁰ Nga ana tjetër, qeveria amerikane e përkufizon terrorizmin si "përdorim të paligjshëm të forcës ose dhunës ndaj personave ose pasurisë për të frikësuar ose detyruar qeverinë, popullsinë ... në mënyrë që të arrihen qëllimet politike ose shoqërore." Midis ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit, ku ekstremizmi i dhunshëm do t'i referohej të menduarit të një personi i cili ka përjetuar radikalizmi dhe është i aftë të kryejë veprime të dhunshme, dhe terrorizmi

⁸ Shirer, Elisa. "Më shumë se 8 prej 10 amerikanëve marrin risi nga pajisjet digjitale". Sipas Qendrës hulumtuese. 12.01.202. Gjetet në: <https://pewrsr.ch/32Hd2cs>

⁹ Vorhaus Ajk. "Interesi te njerëzit për marrjen e informacioneve përmes mediave sociale rritet". Forbs,24.06.2020 Gjetet në: <https://bit.ly/2Qhpg9j>

¹⁰ RAND, 2013

do t'i referohej akteve vetë. Sidoqoftë, jo të gjitha grupet ekstremiste të dhunshme kryejnë akte terroriste. Qeveria gjermane e përkufizon terrorizmin si **“veprime të kryera për qëllime politike, fetare, etnike ose ideologjike të përshtatshme për të frikësuar popullsinë dhe duke ndikuar kështu në qeverinë ose organin publik”**.¹¹ Ky përkufizim është një shtesë kyçe në përkufizimin e terrorizmit: një aktivitet që synon të fut terrorin në popullatë (prandaj dhe emrin e tij) në mënyrë që të arrijë një qëllim. Ata gjithashtu i japin popullatës një ndjenjë se qeveria e tyre nuk është në gjendje t'i mbrojë ata nga dhuna, duke i dhënë grupit terrorist njëllaj pushteti mbi qeverinë. Sidoqoftë, shumë qeveri kanë një politikë të mos negociojnë me terroristët në mënyrë që të dekurajojnë grupet nga kryerja e akteve terroriste për ta detyruar qeverinë të bëjë atë që dëshiron të bëjë. Terrorizmi dhe ekstremizmi i dhunshëm për këtë çështje shpesh shoqërohen me grupe fetare ekstremiste, dhe veçanërisht me grupe islamike. Aktet terroriste të grupeve islamike të dhunshme transnacionale, duke përfshirë al-Kaiden, al-Shabab dhe Shtetin Islamik, ishin fokusi kryesor i politikës globale në fund të njëzet deri në mes të vitit 2010, dhe çoi shumë në lidhjen e ekstremizmit të dhunshëm dhe terrorizmit me Islamin. Qeveritë dhe grupet e shoqërisë civile në vendet me grupe ekstremiste islamike e kanë pasur të vështirë të krijojnë programe për të luftuar ekstremizmin e dhunshëm në mesin e popullatës së tyre myslimane për shkak të këtyre stereotipave, dhe përpjekjet e tyre mund të rrisin edhe stereotipet që ekzistojnë tashmë. Kjo është veçanërisht e vërtetë sepse supozimet raciste mund të tjetërsojnë më tej popullatën, në mënyrë që ato të jenë edhe më të rrezikuara nga radikalizmi. Prandaj është thelbësore që qeveritë ose organizatat e shoqërisë civile që duan t'i përgjigjen ekstremizmit islamik të vazhdojnë me kujdes ndërsa zhvillojnë inkursionin e tyre midis myslimanëve në vendet e tyre. Ky kujdes duke shmangur stereotipizimin duhet të zbatohet gjithashtu për ekstremizmin në përgjithësi, por lidhja e tij stereotip me një grup fetar mund të jetë veçanërisht i rrezikshëm. Qeveria e Maqedonisë së Veriut në planin dhe strategjinë e saj për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit e përkufizon terrorizmin si **“përdorim të paligjshëm të dhunës dhe frikësimit, veçanërisht kundër civilëve, në ndjekje të qëllimeve politike”**.¹² Dokumenti gjithashtu thekson se terrorizmi shpesh synon të destabilizojë qeveritë e zgjedhura

¹¹ OECD Përkufizimi për terrorizmin sipas vendeve të OECD. OECD Platformë ndërkombëtare për siguri nga rreziqet terroriste.10.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3tKqfNG>

¹² Komiteti kombëtar për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe luftën kundër terrorizmit, Qeveria e Republikës së Maqedonisë, 2018-2022.

në mënyrë demokratike dhe nuk mund dhe nuk duhet të jetë i lidhur me ndonjë fe apo kombësi.

1.4. PARANDALIMI DHE TRAJTIMI I EKSTREMIZMIT TË DHUNSHËM

Kur fjala është për përgjigjet e politikave ndaj ekstremizmit të dhunshëm dhe koncepteve të tjera të përcaktuara më sipër, mund të jetë e dobishme të bëhet dallimi midis masave të ashpra dhe të buta për të luftuar fenomenin. Qeveritë shpesh janë mbështetur në masa të ashpra, duke përfshirë taktikat e zbatimit të ligjit dhe përdorimin e forcës brutale, si dhe padi dhe ndjekje penale, për të parandaluar dhe përgjigjur rasteve të ekstremizmit të dhunshëm. Sidoqoftë, masat e buta po tërheqin gjithnjë e më shumë vëmendjen e qeverive. Ato kryesisht synojnë të kundërshtojnë ose parandalojnë veprimtari të dhunshme dhe të kontrollojnë mendimet që çojnë në dhunë. Koncepti **i luftimit të ekstremizmit të dhunshëm i referohet përgjigjes ndaj ekstremistëve në periudhën afatshkurtër dhe përpjekjes për të depërtuar në narrativet e tyre dhe për të parandaluar rekrutimin në afat të shkurtër, ndërsa Parandalimi i ekstremizmit të dhunshëm i referohet procesit më të gjatë për t'i bërë njerëzit dhe shoqëritë më elastike ndaj ekstremizmit, përmes arsimit cilësor, promovimit të multikulturalizmit dhe kuptimit dhe adresimit të faktorëve të marginalizimit.** Më në fund, i gjithë koncepti i luftimit të ekstremizmit të dhunshëm dhe parandalimit të terrorizmit i referohet të gjithë idesë së reagimit afatshkurtër dhe afatgjatë dhe parandalimit të ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit, ose procesit të kthimit të dikujt në ekstremist. Këto mënyra të të menduarit ndonjëherë çojnë në akte terroriste. Ndërsa secila prej këtyre pjesëve mund dhe duhet të dallohet nga njëra-tjetra, koncepti shpesh është i kombinuar në këtë formë në studimet shoqërore dhe përgjigjet ndaj fenomenit, duke pasur parasysh që të gjitha pjesët e ndryshme lidhen kaq ngushtë me njëra-tjetrën. Qeveria e Maqedonisë së Veriut ofron disa përkufizime të luftimit të ekstremizmit të dhunshëm në strategjinë dhe planin e saj për trajtimin e ekstremizmit të dhunshëm, duke përfshirë **“planifikimin, futjen dhe zbatimin e procedurave, metodave dhe masave për të parandaluar, zbuluar dhe luftuar into-erancën, urrejtjen dhe diskriminimin ndaj grupeve tjera sociale.”**¹³ Kjo siguron një përkufizim të mirë dhe të gjerë të të gjitha variacioneve të ndryshme të konceptit.

¹³ Ibid.

2

BALLKANI PERËNDIMOR DHE MAQEDONIA E VERIUT

2.1. EKSTREMIZMI I DHUNSHËM NË BALLKANIN PERËNDIMOR

Në Ballkanin Perëndimor në përgjithësi, që nga fillimi i luftës civile siriane dhe ngritja e Shtetit Islamik në Irak dhe Siri, Kosova, Bosnja dhe Hercegovina dhe Maqedonia e Veriut kanë parë një numër të madh të luftëtarëve të huaj në Evropë që udhëtojnë për t'u bashkuar me radhët e xhihadistëve. Në mënyrë të ngjashme, Ballkani Perëndimor ka një normë më të lartë të luftëtarëve të huaj të kthyer se Evropa në përgjithësi. Që nga viti 2012, rreth 1,070 luftëtarë të huaj janë larguar nga Ballkani Perëndimor për shkak të luftërave të ndryshme në Lindjen e Mesme.¹⁴ Ndërsa luftërat në vitin 2017 u qetësuan, dhe kështu numri i trupave të huaja u zvogëlua, grupe të ndryshme ruajnë ekzistencën e tyre në rrjetet sociale, veçanërisht në Telegram, ku rregullat e përmbajtjes nuk janë aq të rrepta sa në Facebook dhe radikalizmi i njerëzve vazhdon. Ka pasur disa incidente terroriste në Ballkanin Perëndimor në vitet e fundit, duke përfshirë disa plane të prishura për një sulm. Për shembull, në vitin 2016, një sulm ndaj I.S. me shumë objektiva, përfshirë një ngjarje ku ekipi kombëtar izraelit i futbollit vizitoi Shqipërinë, me nëntë persona nga Kosova të përfshirë. Në vitin 2015, dy ushtarë boshnjakë u vranë në Sarajevë nga një autor i cili më vonë hodhi në erë veten. Një nga incidentet e fundit të trazuar ishte në vitin 2019, kur 20 mbështetës të Shtetit Islamik u arrestuan në Maqedoninë e Veriut.¹⁵

Megjithëse Ballkani Perëndimor ka tërhequr një vëmendje të madhe në shkallën e terroristëve të huaj që dalin nga rajoni vitet e fundit si ekstremistë islamikë, nuk është lloji i vetëm i luftëtarëve të huaj që shfaqen. Për krahasim, pak vëmendje u është kushtuar luftëtarëve të huaj që kanë mbërritur në Ukrainë për të mbështetur të dy anët pro-ruse dhe pro-ukrainase të konfliktit, të cilët ishin kryesisht serbë nga Ballkani Perëndimor,

¹⁴ Shtuni Adrian. "Luftëtarët e huaj nga Ballkani Perëndimor dhe xhihadistët e vendit: Trendet dhe implikimet". Universiteti Uest Point. 2019. Pjesa 12, Botimi 7. Universiteti Uest Point, Qendra për luftë kundër terrorizmit. 94.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3vcK3cj>

¹⁵ Ibid.

nga ana pro rusë dhe kroatë nga ana pro-ukrainase. Fushata ruse në Krime gjithashtu mori mbështetje nga trupat serbe.¹⁶ Motivimi i Serbisë në mbështetje të fushatave ekspansioniste ruse shihet si një "kthim i shërbimit" në mbështetjen e Rusisë për refuzimin e Serbisë për të njohur një Kosovë të pavarur dhe konflikti i lidhur me NATO daton që nga luftërat e viteve 1990, si dhe një ndjenjë e pan-sllavizmit ose pan-ortodokse, e cila ndihet veçanërisht fort në Serbi.

2.2. EKSTREMIZMI I DHUNSHËM NË MAQEDONINË E VERIUT

Lidhur me ekstremizmin islamik në Maqedoninë e Veriut, pas ngritjes së Shtetit Islamik në Irak dhe Siri, ka pasur raste të luftëtarëve të huaj terroristë nga Maqedonia e Veriut së pari të radikalizohen në vendin e tyre dhe pastaj bashkëmin me Shtetin Islamik dhe grupe të tjera (përfshirë forcat rebele në luftën civile siriane, e cila luftoi kundër formacioneve të qeverisë siriane që kryen krime kundër disidentëve). Kështu, është thelbësore të theksohet se kur një person klasifikohet si një luftëtar i huaj terrorist, ai ose ajo nuk ka pse të luftojë në anën e al-Kaidës ose Shtetit Islamik ose grupeve të ngjashme. Thjesht do të thotë se ata janë pjesëmarrës në një luftë të huaj në anën jo-shtetërore. Sipas Departamentit të Shtetit të SHBA-së, në vitin 2019 Komiteti Kombëtar për luftimin e ekstremizmit të dhunshëm dhe kundër terrorizmit të Maqedonisë së Veriut përcaktoi se kishte 156 luftëtarë nga vendi. Prej tyre, 36 u vranë, 37 mbetën në Lindjen e Mesme dhe 83 u kthyen në shtëpi.¹⁷ Këto shifra flasin për nevojën e programeve qeveritare për ri-integrimin e luftëtarëve të huaj, veçanërisht pasi burgjet mund të shërbejnë si një terren edukimi për radikalizmin.

2.3. SFIDAT NË LUFTËN KUNDËR EKSTREMIZMIT TË DHUNSHËM NË BALLKANIN PERËNDIMOR

Kulmi i incidenteve të luftëtarëve të huaj nga Ballkani Perëndimor ishte disa vjet më parë. Konfliktet në të cilat luftëtarët e huaj mund të ofrojnë shërbimet e tyre kanë

¹⁶ Mraskajta Egl. "Luftëtarët e huaj në Ukrainë: Ndërmarrja e rreziqeve të mundshme", Instituti Vilnus për analizë të politikave. 2020. 214.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3eoCzN8>

¹⁷ Departamenti Amerikan i Shtetit, "Raportimet shtetërore për terrorizëm 2019: Maqedonia e Veriut." 2019. 174.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3sJD0f5>

pushuar, si në Shtetin Islamik, ose kanë ngecur, si në Ukrainë, dhe në një farë mase në luftën civile siriane. Sidoqoftë, faktorët që çuan luftëtarët e huaj të zhvillojnë mendimin ekstremist mbeten dhe grupet vazhdojnë të radikalizohen si personalisht ashtu edhe përmes mediave të ndryshme në internet. Siç u përmend më herët, komplotet terroriste vazhdojnë të kryhen dhe zbulohen brenda Ballkanit Perëndimor, dhe tani që konfliktet jashtë vendit janë zvogëluar, qeveritë e Ballkanit Perëndimor duhet të merren me luftëtarë të huaj që kthehen nga konfliktet jashtë vendit, ku ata shpesh ishin trajnuar në taktikat e ushtrisë ose sulm terrorist, dhe ata ishin edhe më të radikalizuar se më parë kur jetuan së bashku dhe shërbyen përkrah shokëve dhe komandantëve të njëjësive. Gjithashtu, që nga momenti i zbutjes së konflikteve, këta luftëtarë të huaj u inkurajuan të bëjnë xhihad në vendet e tyre dhe u trajnuan për metodat. Është gjithashtu me të vërtetë e vështirë për ish-luftëtarët që të rehabilitohen dhe riintegrohen në shoqëri pa rrezikuar grupe të tjera njerëzish (përfshirë komunitetet e burgjeve). Qeveritë në Ballkanin Perëndimor tashmë po taksohen me shumë kërkesa, kapacitet të ulët dhe burime të kufizuara, në mënyrë që të jenë në gjendje t'i përgjigjen në mënyrë adekuate problemit të luftëtarëve të huaj të riatdhesuar dhe për të parandaluar propagandën e ekstremizmit të dhunshëm. Luftimi i ekstremizmit të dhunshëm dhe rehabilitimi i luftëtarëve është një fenomen i ndërlikuar edhe për vendet më të përparuara dhe ekonomitë kryesore, të tilla si Shtetet e Bashkuara dhe Mbretëria e Bashkuar, e lëre më qeveritë më të vogla të Ballkanit Perëndimor që kanë shumë më pak qasje në burime dhe kapacitete për të miratuar programe të tilla siç kërkohet. Studimet tregojnë se faktorët e prekshmërisë ndaj ekstremizmit të dhunshëm përfshijnë mungesën e arsimit cilësor dhe heqjen e të drejtës ekonomike, midis shumë faktorëve të tjerë që të gjitha vendet e Ballkanit Perëndimor po përpiqen të adresojnë. Rreziku është më i lartë, sepse shihet se shumë faktorë të ndërlidhur që shkaktojnë paqëndrueshmëri në përgjithësi dhe shkaktojnë vetë rrezikun. Së fundmi, ndikimi i pandemisë së korona virusit duhet të përmendet si një faktor potencialisht përkeqësues. Pandemia ka shkaktuar dhe do të vazhdojë të shkaktojë vështirësi ekonomike, veçanërisht në vendet në zhvillim dhe grupet me të ardhura më të ulta në përgjithësi, gjë që mendohej se shkaktonte që disa njerëz të ndjehen të disavantazuar. Kjo shpresë, pakënaqësi dhe mosbesim ndaj qeverisë mund t'i bëjë individët më të ndjeshëm ndaj akteve ekstremiste. Për më tepër, izolimi i shkaktuar nga pandemia dhe pezullimi i aktiviteteve normale personale shoqërore i lënë njerëzit me më shumë kohë të lirë dhe gjithashtu mund t'i izolojnë ata nga të je-

rët, duke krijuar kështu më shumë hapësirë për radikalizëm në Internet. Duke marrë parasysh si më sipër, nuk ka gjasa që ekstremizmi i dhunshëm në rajon të zhduket së shpejti dhe faktorët që mund të shkaktojnë dobësimin e tij sigurisht që mbesin.

3

NARRATIVËT E EKSTREMIZMIT TË DHUNSHËM DHE KANALET PËR KOMUNIKIM

Grupet ekstremiste dhe radikale janë mbështetur gjithmonë në propagandë për të përhapur mesazhet e tyre dhe për të rekrutuar mbështetës të rinj të ideologjisë së tyre. **Kanalet e komunikimit kanë ndryshuar në bazë të kontekstin historik dhe teknologjitë në dispozicion, por grupet ende mbështeten në të njëjtat parime themelore dhe teknika për të ndërtuar narrativët e tyre.** Pavarësisht nga ideologjitë e ndryshme, në pjesën më të madhe të ndryshme nga njëra-tjetra, grupet ekstremiste zakonisht ndjekin të njëjtat rregulla dhe strukturë. Grupet radikale, ekstremistët dhe ekstremistët e dhunshëm janë përpjekur gjithmonë të përdorin mesazhe dhe narrative tërheqëse si një mjet për tërheqjen e ndjekësve.

Sipas Digital Around the World,¹⁸ sot ka 5.22 miliardë përdorues të telefonit celular, që është 66.6% e popullsisë së botës, dhe 4.66 miliardë ose 59.5% e popullsisë së botës përdorin internetin. Në përputhje me rrethanat, përdorimi i mediave sociale vazhdon të rritet, gjithashtu me përdoruesit globalë që arritën 4.20 miliardë në janar 2021, që përfaqëson më shumë se 53% të popullsisë së botës.

Me revolucionin digjital në shekullin 21, terroristët dhe ekstremistët e dhunshëm kanë përdorur të gjitha përfitimet e teknologjive të reja për të përcjellë mesazhin e tyre. **Sot, fokusi është në një varg mjetesh dhe teknikash multimediale si imazhe, video, muzikë që janë gjerësisht të disponueshme dhe shpërndara nëpër platforma të shumta** si Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Delimation, WhatsApp, Telegram dhe më shumë.

Përmes këtyre kanaleve të reja mediatike, miliarda përdorues krijojnë përmbajtjen e tyre dhe kompanitë nuk i zbatojnë politikat tradicionale editoriale për të kontrolluar

¹⁸ Data Reportal. "Digjitalja rreth botës". 10.4.21. Gjetend në: <https://bit.ly/32IsLYV>

përmbajtjen e botuar, por përkundrazi mbështeten në Standardet e komunitetit, Intelligjencën artificiale dhe metodat e raportimit të komunitetit për të identifikuar gjuhën e urrejtjes. Ose propagandën e dhunshme ekstremiste. Kjo shihet dhe shfrytëzohet si një dobësi që grupet terroriste si ISIS kanë përfituar plotësisht në krijimin dhe transmetimin e mesazheve dhe propagandës së tyre.

Sot, pjesëmarrësit në luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm përballen me disa sfida: përveç nevojës për të njohur narrativet ekstremiste dhe për të krijuar kundër-narrativet e duhura, ekziston nevoja për të konkurruar me këto grupe në qasjen e tyre multimediale të përdoruesit e mediave sociale dhe lexuesit.

Në këtë pjesë do të hulumtojmë se si të njohim narrativet ekstremiste dhe si ato mund të bëhen tërheqëse në kontekstin tonë lokal.

3.1. NARRATIVËT E PROPAGANDËS EKSTREMISTE

RPavarësisht nga ideologjia e grupeve ekstremiste, narrativët e tyre, të përbërë nga histori dhe argumente tërheqëse, zakonisht tregohen nga individë karizmatikë dhe janë krijuar për të ndikuar në një audiencë më të gjerë, veçanërisht brezin e ri. **Qëllimi i tyre është të thjeshtojnë dhe ofrojnë një strukturë ideologjike unifikuese, të kuptueshme dhe tërheqëse, në të shumtën e rasteve, duke kombinuar fakte me gjysmë të vërteta dhe keqinformim.**

Rrëfimet e tyre zakonisht adresojnë çështje të përziera ideologjike, politike, morale dhe sociale të nxitura ose të perceptuara nga probleme të vërteta të komunitetit, siç janë padrejtësia dhe diskriminimi. Strategjitë dhe mesazhet e zakonshme të përdorura nga grupet ekstremiste janë strukturuar rreth këtyre temave:

- ➔ **Viktimizimi** - duke krijuar një botëkuptim ku të gjithë rreth jush janë kundër llojit tuaj të njerëzve dhe duke punuar në mënyrë aktive për t'ju dëmtuar, kështu që ju duhet të ngriheni në këmbë dhe të luftoni agresorin.
 - Shembull: Vendet perëndimore janë në një luftë të re kundër myslimanëve në të gjithë botën sepse kanë frikë se Islami do të dominojë botën. Ata vrasin gra dhe burra të pafajshëm myslimanë.

- **Ndjenjë e rëndësisë** - nëse ju dhe njerëzit tuaj sulmohen, duke qëndruar në këmbë për veten tuaj dhe mbrojtja e tyre i jep kuptim jetës suaj.
 - Shembull: Nëse i mbronni ata dhe luftoni për njerëzit tuaj, ju jeni një hero.
- **Detyrë** – Një ndjenjë e detyrimit për të mbrojtur popullin tuaj, fenë tuaj dhe kombin tuaj.
 - EShembull: Përgjegjësia juaj është të vdisni në fushën e betejës për vëllezërit dhe motrat tuaja.
- **Shpërblimet** – mund t'i referohen një shpërblimi sa jeni gjallë ose një shpërblimi pas vdekjes në jetën e përtejme.
 - Shembulli 1: Njerëzit do të vlerësojnë sakrificën tuaj për t'i mbrojtur ata / fenë e tyre / etninë / vlerat dhe për të fituar një status të respektuar në shoqëri.
 - Shembulli 2: Nëse vdisni si dëshmor (bomba vënës vetëvrasës), Zoti do t'ju shpërblejë me parajsë dhe të gjitha bekimet në jetën e përtejme.
- **Një ndjenjë e përkatësisë dhe aventurës** – duke krijuar një ndjenjë se ju i përkisni një grupi më të madh me të njëjtat vlera, qëllime, ideale dhe i shërbeni një qëllimi më të lartë. Kjo ju jep një ndjenjë të aventurës dhe adrenalinës.
 - Shembulli 1: Ju jeni pjesë e një grupi të paligjshëm që punon për të promovuar një ideologji që do të sjellë drejtësi për njerëzit.
 - Shembulli 2: Të tjerët do të përpiqen t'ju bindin se nuk jeni në rrugën e duhur, por ju u zgjuat para tyre - është vetëm çështje kohe para se të zgjohen.

Të gjitha këto tema kombinohen me një sërë teknikash propagandistike për të shtrembëruar realitetin e jetës dhe për të tërhequr anëtarë dhe mbështetës të rinj. Grupet ekstremiste përdorin metoda lidhëse për të rritur shikueshmërinë e tyre dhe për të lejuar ndjekësit e tyre të futen në turmë. Kjo ju jep idenë se jeni duke u bërë pjesë e një lëvizje me njerëz të ngjashëm që kanë stilin dhe bindjet e tyre.

Grupet ekstremiste zakonisht janë të mbyllura, të dominuara nga udhëheqësi dhe nuk ka asnjë ndryshim mendimi. Ato bëhen dhoma jehonë që përsërisin dhe përforcojnë të njëjtat ide dhe qëndrime. **Ata zakonisht ofrojnë këndvështrimin e tyre si zgjidhja e vetme racionale dhe gjithmonë sakrifikojnë të tjerët për problemet e tyre.** Ky mjedis

krijon një rreth vicioz që radikalizon më tej anëtarët dhe i bllokoi ata në një grup pa rrugëdalje.

Të gjitha këto teknika përdoren për të krijuar një master-narrativë që më tej u përgjigjet ankesave personale dhe kolektive me qëllim që të justifikojë lëvizjen, dhe më e rrezikshmja është dhuna si një (vetë) mjet i domosdoshëm ose si një mjet për të arritur një të mirë më të madhe. Këto rrëfime duhet të sfidohen me kundër narrativë për të diskredituar ideologjitë ekstremiste të dhunshme dhe përdorimin e dhunës. Për këtë qëllim, media dhe gazetarët janë një nga pjesëmarrësit më të rëndësishëm që mund të ofrojnë rrëfime alternative dhe të rrisin vetëdijen e publikut për rreziqet dhe pasojat e këtyre grupeve.

3.2. KONTEKSTUALIZIMI LOKAL

Në Maqedoninë e Veriut gjatë pesë viteve të fundit, studimet mbi ekstremizmin e dhunshëm janë përqendruar kryesisht në ekstremizmin e dhunshëm, lidhur me mësimet devijuese të Islamit, të lidhura me Shtetin Islamik dhe organizata të tjera ekstremiste të ngjashme. Kjo krijon një hendek në kuptimin e grupeve të tjera ekstremiste, të cilat bazojnë parimet dhe praktikën e tyre në ideologji të tjera. Sidoqoftë, kjo nuk do të thotë që ato nuk janë të pranishme dhe nuk paraqesin rrezik për sigurinë dhe mirëqenien e njerëzve. Kohët e fundit, studiuesit dhe bashkësia e donatorëve ndërkombëtarë kanë filluar të përqendrohen në etno-nacionalizëm, pan-ortodoksizëm, ekstremizëm të djathtë dhe forma të tjera të grupeve ekstremiste të dhunshme aktive në rajon, duke përfshirë Maqedoninë e Veriut.

Që nga fillimi i luftës në Siri dhe Irak, më shumë se 150 njerëz kanë udhëtuar për t'u bërë luftëtarë të huaj terroristë. Faktorë të shumtë luajtën një rol në udhëtimin e tyre për t'u bërë terroristë. Rekrutuesit që ndikuan tek ata shpesh adresuan probleme kolektive, duke përdorur viktimizimin. Ato tregojnë botëkuptimin se myslimanët në të gjithë botën sulmohen, gjithmonë të diskriminuar, marginalizuar dhe stigmatizuar, kryesisht nga të krishterët, por edhe nga fetë e tjera, si në Maqedoninë e Veriut ashtu edhe në të gjithë botën. Prandaj, thotë rrëfimi, ishte detyra e tyre të luftonin së bashku me vëllezërit dhe motrat e tyre në Siri dhe Irak dhe të krijojnë shtetin e tyre islamik.

Makineria propagandistike e ISIS ka qenë një mjet i fuqishëm në procesin e rekrutimit të luftëtarëve të huaj terroristë, por edhe në rritjen e dukshmërisë së tyre dhe fitimin e më shumë mbështetësve. Në thelb, produktet e tyre multimediale ishin me cilësi të lartë dhe të disponueshme në shumë platforma dhe të përkthyer në disa gjuhë lokale, përfshirë shqip dhe boshnjakisht. Propaganda u mbështet dhe propagandua gjithashtu nga hoxhallarë të paautorizuar, duke predikuar në vendet e paligjshme të adhurimit në bashkësi.

Lidhur me një lloj tjetër ekstremizmi, përveç ekstremizmit islamik, mbi 22 organizata u regjistruan në Maqedoninë e Veriut në periudhën nga shkurti deri në mars 2017, me prefiksin e Organizatës Patriotike Maqedonase, duke propaganduar ideologjinë etno-nacionaliste. Ata luajtën një rol aktiv në sulmin e dhunshëm ndaj Parlamentit të Maqedonisë së Veriut më 27 prill 2017. Narrativa e tyre u ndërtua gjithashtu rreth temave të ngjashme si: Viktimizimi - identiteti maqedonas është nën kërcënim; Detyra - Tani ose kurrë, është koha për të vepruar dhe ndaluar federalizmin e Maqedonisë së Veriut, etj.

Vëllazëria Ortodokse (Vëllazëria e krishterë) ishte një tjetër grup i shquar ekstremist i dhunshëm, udhëheqësi i të cilit u arrestua pasi kërcënoi publikisht se do të vriste Kryeministrin e Maqedonisë së Veriut.¹⁹ Kur analizoni narrativet e tyre, të gjithë elementët e mësipërm të propagandës do të njiheshin lehtësisht.

Të gjitha këto grupe janë akoma aktive, veçanërisht në mediat sociale, dhe me fushatat e ndryshme dezinformuese aktive në Maqedoninë e Veriut, ata kanë fituar vëmendje, shikueshmëri dhe shpesh rëndësi në diskursin publik.

3.3. KANALET PËR KOMUNIKIM

Platformat e hapura si Twitter dhe Facebook kanë luajtur një rol të rëndësishëm në informimin global dhe përhapjen masive të propagandës së Shtetit Islamik (Berger dhe Morgan, 2015). Grupe të tjerë ekstremistë të ekstremit të djathtë dhe supremacistët e bardhë gjithashtu kanë përfituar nga këto platforma. Sidoqoftë, ndërsa gjigandët globalë si Facebook, YouTube, Reddit dhe Twitter përpiqen të dëbojnë ekstremistët dhe

¹⁹ Sitel, Maqedonia e Veriu. "U arrestua lideri i vëllazërisë së krishterë" 15.4.21. Gjetend në: <https://bit.ly/3tWqWnj>

shërbimet e pritjes në internet mbyllin disa nga ofruesit më të mëdhenj të propagandës si Parler, platforma me rritje të shpejtë Telegram po bëhet një qendër alternative për keqinformimin.²⁰ Së bashku me Telegram, Signal është një tjetër platformë mesazhesh që ka parë një rritje të jashtëzakonshme që nga fillimi i këtij viti. Telegram njoftoi mbi 90 milion përdorues të rinj vetëm në janar, ndërsa Signal dyfishoi bazën e saj të përdoruesve në 40 milion dhe u bë aplikacioni më i instaluar në 70 vende.

Këto trendë janë tregues i grupeve ekstremiste që migrojnë digjitalisht në platforma më pak të kontrolluara dhe të censuruara, me politika më të larta të privatësisë dhe kriptim më të fortë.

Megjithëse Telegram po e bën më të vështirë për ISIS që të përhapë propagandën e saj si pjesë e një fushate të përbashkët midis aplikacionit dhe Interpol,²¹ ata janë ende të pranishëm dhe vazhdojnë të përdorin aplikacionin. Telegram,²² në përpjekjet e tij të vazhdueshme për të parandaluar përmbajtjen terroriste dhe përdoruesit përmes kanalit të tyre "ISIS Watch", njoftoi se këtë vit ata kanë ndaluar më shumë se 50,000 kanale terroriste që nga prilli 2021.

Kanali që ndan predikimin e hoxhës së akuzuar dhe rekrutuesit Rexhep Memishi është i pranishëm në të gjitha platformat, përfshirë Telegramin, dhe mbështetësit e tij vazhdojnë të ndajnë mesazhet e tij. Kanale të tjera dhe mbështetës të ISIS-it janë akoma duke ndarë propagandë. Aplikacioni i mesazheve "Tam Tam" gjithashtu ka filluar të përhapet përmes mbështetësve të ISIS, por ende nuk është shumë popullor, që do të thotë se nuk ka shumë ndikim për momentin.

Rritja e madhe e aplikacioneve do ta bëjë më të lehtë për ekstremistët që të ndajnë propagandën e tyre ose të komunikojnë me njëri-tjetrin, dhe më të vështirë për shërbimet e sigurisë dhe të tjerët për të ndjekur dhe luftuar propagandën e tyre. Kjo vlen gjithashtu për grupe të dhunshme të pa-hulumtuara në Maqedoninë e Veriut, të tilla si etno-nacionalistët dhe grupet e ekstremit të djathtë.

²⁰ Uelç, Veronia. "Telegram: Rritja e mediave sociale, në të mirë dhe të keqe." Vetëm siguri. 2021. 10.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3vhlIXN>

²¹ Europol. "Europol dhe Telegram në online propagandë terroriste." 2019.13.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3dNq52F>

²² Memri. "PRO-ISIS Telegram raportimet për kërkesat e xihadistëve të cilët do t'i bashkëngjiteshin ISIS-it, armiku më i madh amerikan." 2021. 17.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3tk9WAq>

4

RAPORTIMI MBI EKSTREMIZMIN E DHUNSHËM DHE TERRORIZMIN

Kur ndodhin akte apo dhunë terroriste, të gjithë sytë dhe veshët janë në media. Kësh-tu, gazetarët kanë një përgjegjësi profesionale dhe shoqërore për të raportuar në një mënyrë të ekuilibruar, përfshirë saktësinë bazuar në fakte dhe informacione të verifikuara. Ata janë gjithashtu përgjegjës për qëndrimin e paanshëm dhe shmangien e sensacionalizmit.

Në mënyrë të ngjashme, **mediat luajnë një rol jetik në nxitjen e kohezionit dhe bashkëjetesës në shoqëri, dhe roli i tyre është pa diskutim i rëndësishëm në të gjitha përpjekjet për të parandaluar dhe kundër ekstremizmit të dhunshëm.** Megjithëse konkurrenca në sektorin e medias është e ashpër dhe ekziston gjithmonë tundimi për të pasur ekskluzivitet, për të arritur numra më të lartë në vlerësime ose për të marrë më shumë klikime, në ngjarje tragjike të tilla si akte të ekstremizmit të dhunshëm ose sulmeve terroriste, ndjenjën e përgjegjësisë sociale duhet të mbizotërojë gjithmonë mbi tundimet e tilla.

4.1. ETIKA PROFESIONALE

Në një epokë të mediave sociale dhe keqinformimit, një gazetar nuk ka detyrë më të madhe sesa të përmbahet në mënyrë rigorozë ndaj standardeve procedurale dhe Kodit të Etikës, i cili është thelbësor për besueshmërinë e profesionistëve mbi jo profesionistët, ose ofruesit e informacionit konfidencial dhe jo konfidencial. Kjo vlen edhe për raportimin mbi ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin.

Siç thuhet qartë në parimet e sjelljes së Kodit të Etikës të Shoqatës së Gazetarëve të

Maqedonisë [SHGM]²³ **“Detyra kryesore e një gazetari është të respektojë të vërtetën dhe të drejtën e publikut për t’u informuar”.** Ky parim udhëzues duhet të pasqyrohet në raportimin për çështje që lidhen me ekstremizmin e dhunshëm që janë tema tepër të ndjeshme dhe raportimi i pakujdesshëm mund t’i bëjë më shumë dëm sesa dobi interesit publik në paraqitjen e akteve terroriste, përhapjen e frikës dhe kontribuimin indirekt në zbulimin publik të terroristëve ose të dhunshëm aktivitetet ekstremiste.

Dilema e çdo gazetari është se si të mbulojë ngjarje të tilla të tmerrshme në mënyrë efektive dhe etike në kohën e duhur.

4.2. ÇFARË, SI DHE KUR TË RAPORTOHET?

Në procesin e raportimit dhe mbulimit të këtyre historive të rëndësishme, gazetari mund të mbjellë ose fut frikë, dhe kështu ekstremisti i dhunshëm ose terroristi arrin qëllimin e tij - vëmendje, publicitet dhe frikësim. **E para dhe më e rëndësishmja, në rast të akteve të dhunshme ekstremiste ose terroriste, gazetarët duhet t’i përmbahen rreptësishtë parimeve udhëzuese të Kodit të Etikës.** Është mënyra më e sigurt dhe profesionale për të shmangur efektet anësore.

Në raportet e para në terren, gazetarët do të drejtohen nga fakte të verifikuara, ndërsa mendimet, perspektivat dhe analiza e ngjarjes duhet të kryhen në një fazë të mëvonshme. Kjo do të thotë që raportet në terren duhet të hiqen nga analiza e ekspertëve.²⁴

Raportimi duhet të dominohet nga burime të besueshme, konfidenciale dhe zyrtare të kontrolluara dy herë, dhe është e nevojshme të shmanget tundimi për të kualifikuar krimin para se institucionet zyrtare të vërtetojnë faktet e një kualifikimi të tillë. Të qenit i saktë dhe i paanshëm është thelbësore.

Lidhur me fenomenin e radikalizmit dhe grupeve të dhunshme ekstremiste, media shpesh duhet të raportojë në një mënyrë informuese, objektive, të përgjegjshme

²³ Shoqata e Gazetarëve të Maqedonisë "Kodi etik i gazetarëve". 16.4.21. Gjetet në: <https://bit.ly/3dEXWKW>

²⁴ OSBE Misioni në Bosnjë dhe Hercegovinë. "Raportime për ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin: Doracak për gazetarë." 19.04.2021. Gjetet në: <https://bit.ly/3gzak0S>

dhe konstruktive, në mënyrë që të mbajë publikun të vetëdijshëm për rreziqet. Kontekstualizimi historik, kulturor, politik dhe shoqëror duhet t'i shpjegojë publikut rrënjët e ideologjive ekstremiste të dhunshme dhe motivet, faktorët, prirjet, rrjetet, rrëfimet dhe përpjekjet e tyre për t'iu kundërvënë atyre.

Për tema kaq të ndjeshme rekomandohet gjithmonë të përfshihen ekspertë dhe analistë, të cilët kanë përvojë dhe njohuri përkatëse për të shpjeguar përmbajtje kaq komplekse të këtij lloji.

Është po aq e rëndësishme të shmangni ekspertët ose analistët që mund të prirën të relativizojnë, justifikojnë ose, në rastin më të keq, glorifikojnë fenomene ose ideologji të tilla.

Për shembull, nëse feja i atribuohet një akti terrorist ose ekstremizmit të dhunshëm, deklaratat dhe mendimet në lidhje me aktin duhet të kërkohen në bashkësitë fetare të regjistruara, zyrtare. Atyre bashkësive zyrtare duhet t'u jepet mundësia të bëjnë një deklaratë mbi këtë çështje.

Është e sigurt se njerëzit e prekur nga sulmet terroriste dhe familjet e viktimave ose viktimave kalojnë një përvojë të tmerrshme traumatike. Qëllimi nuk duhet të jetë përkeqësimi i gjendjes së tyre dhe shkaktimi i dhimbjes së panevojshme duke postuar përshkrime dhe imazhe me përmbajtje të tepërt grafike ose duke hyrë në hapësirën e tyre private ndërsa pikëllohen.

Shfaqja e fotografive të trupave të gjymtuar tek të dashurit e tyre sigurisht që do të rrisë dhimbjen që të afërmit e pikëlluar duhet të përjetojnë dhe kështu duhet të jemi më të ndjeshëm. Bërja e një pyetje të thjeshtë, "Si do të ndiheshit sikur të ishte dikush që e dua?" mund të na ndihmojë të marrim vendime më të informuara.

Ne nuk duam t'i detyrojmë njerëzit të flasin me ne, por duhet të kemi parasysh se biseda me gazetarë që me të vërtetë kujdesen shpesh mund të ketë një efekt terapeutik tek njerëzit. Shumë anëtarë të familjeve të viktimave e vlerësojnë faktin që humbja e tyre është pranuar publikisht. Ndonjëherë, qasja mund të sjellë ndryshim.

Një nga faktorët kryesorë është të sigurohet që gazetarët të kenë pëlqimin për të publikuar atë që kanë deklaruar në intervista. Ata duhet të jenë plotësisht të ve-

tëdijshëm se si përdoret materiali i intervistës dhe duhet të jenë në gjendje të marrin në konsideratë të gjitha pasojat e mundshme të një ndodhi të tillë. Ne duhet të kujtojmë se njerëzit në shok mund të mos mendojnë racionalisht dhe nuk janë në gjendje të japin pëlqimin.

Sugjerimet e mëposhtme për intervistimin e personave të prekur nga konflikti janë nga një grup me përvojë i gazetarëve afrikanë që kanë përvojë me situata shumë të dhunshme.

Këshilla për intervistimin e personave që vuajnë nga trauma²⁵

- ➔ Mos u përpiq të supozosh se çfarë po kalon dikush që është traumatizuar
- ➔ Bëni intervistën ngadalë dhe lëroni personin të tregojë historinë e tij.
- ➔ Nuk do të gaboni nëse tregoni se kujdeseni, por kjo nuk do të thotë që duhet të tregoni dhembshuri për një grup të caktuar.
- ➔ Lëroni njerëzit të hapen ngadalë dhe të respektojnë faktin se ata mund të kenë përjetuar dhe parë gjëra që ju as nuk mund t'i imagjinoni.
- ➔ Filloni intervistën ngadalë dhe bëni gjithçka që të afroheni me personin tjetër dhe ta bëni atë të ndihet rehat para se të filloni të bëni pyetje më të vështira.
- ➔ Bëni personin të ndiejë se ai / ajo kontrollon intervistën. Ata mund të vendosin se sa duan të tregojnë.
- ➔ Parashtrimi i pyetjeve të testit mund të nxjerrë informata të rëndësishme, por kini kujdes për gjendjen emocionale të të anketuarit.
- ➔ Mos ndjeni nevojë për të mbushur heshtjen. Ndonjëherë të qenit i qetë mund të jetë gjithashtu i dobishëm dhe t'u japë njerëzve një shans të mendojnë dhe të përqendrohen nëse ndihen emocionale.

²⁵ Du Toit, Peter. Raportimet për krimet: Vegël për gazetarët të cilët raportojnë për konflikte të dhunshme dhe keqtrajtime. Interjuz. 13.11.2014. Gjetet në: <https://bit.ly/3dNjXY2>

- ➔ Bërja e pyetjeve të hapura i inkurajon njerëzit të tregojnë historitë e tyre me fjalët e tyre.
- ➔ Pyetjet e mbyllura që çojnë në përgjigjet "Po" dhe "Jo" priren të vendosin mendimet e gazetarëve në plan të parë në vend të shpjegimeve të të anketuarve.
- ➔ Shpesh është më mirë të zhvillohen intervista një për një me njerëz që kanë përjetuar trauma, por mund të ketë raste kur një burim do të ndihet më mirë nëse ka dikë që ta mbështesë atë. Ne gjithmonë duhet të lejojmë që kërkesa të tilla t'i bëjnë të intervistuarit të ndihen më rahat.
- ➔ Jini të vetëdijshëm se e papritura mund të ndodhë kur zhvilloni intervista në grup. Intervistat në grup mund të jenë sfiduese nëse njerëzit nuk bien dakord me njëri-tjetrin dhe fillojnë të grinden me njëri-tjetrin.
- ➔ Sigurohuni që njerëzit të informohen se si do të përdoren ato që thanë dhe nëse ai ose ajo do të identifikohet në tregim.
- ➔ Sigurohuni që të kuptoni se çfarë tha burimi. Shpesh është e dobishme të përfundoni intervistën duke theksuar pikat që mendoni se do të përdorni në historinë tuaj dhe duke kontrolluar me burimin që e keni kuptuar atë si duhet. A po ju mungon diçka e rëndësishme në histori?
- ➔ Jini të përgatitur emocionalisht. Me kalimin e kohës ne priremi të forcohemi, por do të ketë raste kur diçka në lidhje me intervistën ose personin që po intervistojmë na prek thellë. Ne duhet të jemi të kujdesshëm ndaj asaj mundësie dhe të mendojmë se si do të reagojmë kur kjo të ndodhë.
- ➔ Mos bëni kurrë premtime që nuk mund t'i mbani. Më e mira që mund të bëjmë në përgjithësi është të premtojmë se do të përpiqemi ta tregojmë historinë e personit me saktësi dhe respekt, në mënyrë që të tjerët të kuptojnë se çfarë kanë kaluar. Ne nuk mund të premtojmë se historitë tona do të sjellin ndryshime. Shumica prej nesh nuk mund të garantojmë as që mediat tona do të përdorin historitë.

4.3. SI TA BËNI SI DUHET: VERIFIKIMI

Detyra më themelore e një gazetari është të gjejë, mbledhë dhe paraqesë fakte. Konfirmimi i atyre fakteve është thelbësor për të shmangur paraqitjen e thashethemeve si fakte. Ndërsa Bill Kovacs dhe Tom Rosenstiel shkruajnë në librin e tyre, “**e vërteta gazetareske**” është një proces që fillon me disiplinën profesionale të mbledhjes dhe verifikimit të fakteve. Gazetarët më pas përpiqen të përcjellin një raport të drejtë dhe konfidencial mbi rëndësinë e tyre, subjekt i hetimeve të mëtejshme.

Nga anëtarët e medias pritet që në kohë të ndajnë informacionin e duhur dhe të arritshëm, i cili duhet të mblidhet me shkrim ose të regjistrohet për të qenë specifik dhe për të shmangur çdo keqinterpretim.

Publiku duhet të informohet për faktet e njohura në vend që të krijojë përshtypjen se ka më shumë informacion për diçka, kur në realitet nuk ka.

I gjithë procesi i verifikimit duhet të ndjekë rregullin bazë 5W & H: Çfarë, kush, kur, pse, ku dhe si. Burimet themelore janë më të rëndësishme sesa postimet në rrjetet sociale, të cilat, para se të konsiderohen si pjesë e raportimit tuaj, duhet të verifikohen dhe vërtetohen për vërtetësinë dhe rëndësinë e tyre.

Siç shkruajnë Bill Kovacs dhe Tom Rosenstiel:

- ➔ Mos lejoni që publiku juaj të mashtrohet nga lëshimet - tregojini atyre sa më shumë që keni mundësi për historinë që po lexojnë.
- ➔ Tregojini publikut atë që dini dhe nuk dini. Asnjëherë mos tregoni se keni më shumë njohuri sesa keni në të vërtetë.
- ➔ Tregoni gjithashtu publikut se cilat janë burimet tuaja, si i marrin ata informacionet dhe cilat mund të jenë momentet e mundshme të paragjykitimit.

4.4. E DREJTA PËR INFORMIM PËRKUNDËR SENSACIONALIZIMIT

Mediat sociale kanë ndryshuar dinamikën e përgjithshme të mjedisit të sotëm të informacionit dhe medias. Nëse këtë ia shtoni garës sekush e boton së pari lajmet, tensioni midis shpejtësisë dhe saktësisë bëhet më i madh. Tundimi i rishikimeve, pëlqimeve dhe klikimeve mund të errësojë gjykimin tuaj dhe t’ju tërheqë vëmendjen nga bazat e

raportimit. Ekzagjerimi mund të shesë më së miri, por sigurisht që nuk është në interesin e publikut. Publiku ka të drejtë të dijë faktet, por kufiri midis gazetarisë dhe argëtimit është shumë i hollë, dhe në rastet siç diskutohet në këtë doracak, ka pasoja për shoqërinë. **E drejta e publikut për t'u informuar saktë është më e rëndësishme sesa dëshira për reklamim, vlerësime, pëlqime ose klikime. Sensacionalizmi gjithmonë ju ndjek. Përmbahuni Kodit të Etikës!**

Kur raporti juaj përfshin viktime, qasja duhet të jetë jashtëzakonisht e kujdesshme dhe të shmangë publikimin e emrave të tyre para se autoritetet të njoftojnë familjet e tyre.

Në rastet kur raportimi përfshin fëmijë, çdo qasje sensacionale, abuzim dhe manipulim është e papranueshme. Gazetarët janë të detyruar t'i trajtojnë fëmijët me kujdesin më të madh, duke respektuar Konventën për të Drejtat e Fëmijëve dhe duke marrë parasysh interesat më të mira të fëmijës. Është gjithashtu e rëndësishme të mbrohet identiteti i fëmijëve nën moshën 18 vjeç të përfshirë në çështje penale si dëshmitarë, viktime ose të pandehur.²⁶

4.5. ÇFARË TË SHMANGET

Gjuha provokuese duhet të shmanget pasi mund të nxisë më tej dhunë ndaj një grupi ose komuniteti të caktuar. **Megjithëse kryesi mund të supozojë se ai ose ajo përfaqëson një identitet të veçantë fetar, etnik, racor ose tjetër, kurrë mos përdorni një parashtesë që mund të sugjerojë një identitet të përbashkët para se të kualifikohet për një krim.**

Veçanërisht jini të kujdesshëm se si përdorni parafjalë përveç terrorizmit dhe ekstremizmit të dhunshëm sepse ato mund të stigmatizohen dhe tjetërsohen më tej dhe rezultati mund të jetë negativ, d.m.th. u shërben qëllimeve të ekstremistëve për ndarjen e mëtejshme të shoqërisë dhe imponimin e mentalitetit “ne kundër tyre”.

Mos harroni se vetëm institucionet zyrtare mund të kualifikojnë një krim pasi të jenë vërtetuar faktet. Interpretimi dhe mendimet duhet të lihen në një fazë të mëvonshme për analistët dhe ekspertët të cilët mund të arrijnë një kuptim më të mirë dhe të japin një mendim mbi një mësimdhënie ose ideologji të veçantë.

²⁶ Ibid.

4.6. TË MBETENI TË SIGURT

Rregulla II e Kartës së Reporterëve pa Kufij për sigurinë e gazetarëve që punojnë në zona të luftës ose zona të rrezikshme thotë se:

Raportimi i luftërave përfshin pranimin e rreziqeve dhe detyrimeve personale nga ana e punonjësve të medias, që do të thotë se ato shkojnë mbi baza vullnetare. Për shkak të rreziqeve, ata duhet të kenë të drejtë të refuzojnë detyra të tilla pa shpjegime dhe pa u akuzuar për sjellje joprofesionale. Ndërsa jeni në terren, detyra mund të përfundojë me kërkesë të raportuesit ose redaktorëve pasi secila palë të jetë këshilluar me palën tjetër dhe të marrë parasysh përgjegjësitë e tyre të ndërsjella. Redaktorët duhet të kenë kujdes që të mos u bëjnë presion korrespondentëve të veçantë për të ndërmarrë rreziqe shtesë.

Të njëjtat rregulla duhet të zbatohen për gazetarët të cilët thirren të raportojnë mbi aktivitetet e ekstremistëve të dhunshëm dhe sulmet terroriste. Mos harroni, siguria juaj është më e rëndësishme se çdo gjë tjetër. Nëse vendosni të rrezikoni, sigurohuni që të lexoni udhëzimet dhe rekomandimet e tjera të sigurisë dhe mos e vendosni kurrë historinë mbi sigurinë tuaj personale. Në seksionin e Literaturë shtesë do të gjeni një sërë udhëzimesh dhe rekomandimesh të sigurisë si për raportimin në internet ashtu edhe për atë në terren. Këtu janë disa rekomandime të përgjithshme që zbatohen për mjediset e konfliktit:

- **Jini të përgatitur** - në aspektin e trajnimit profesional, pajisjeve të ndihmës së shpejtë dhe sigurisë;
- **Informohuni** - njihuni me territorin ku po udhëtoni, si dhe shoqëruesit tuaj. Përfundoni detyrat e shtëpisë tuaj plotësisht;
- **Jini të qetë** - sigurohuni që të jeni në gjendje të mirë fizike dhe mendore;
- **Jepni përparësi jetës suaj** - mos e vendosni kurrë historinë mbi sigurinë personale: asnjë histori nuk vlen aq shumë sa një jetë njerëzore; më saktësisht, një gazetar i vdekur nuk mund të publikojë lajmet.

Literaturë shtesë:

- Laboratori demokratik, "Perspektivat e komunitetit për parandalimin e ekstremizmit të dhunshëm në Maqedoni". 2018. Gjetet në: <https://bit.ly/3tLTvo>
- Raportuesit pa kufij. Udhëzues sigurie për gazetarët: doracak për raportues në mjedise të rrezikshmërisë së lartë. Gjetet në: <https://bit.ly/32CCQGI>
- Internjuz. "Doracak: Qasje e kujdesshme gjatë raportimit për konflikte dhe ekstremizmin e dhunshëm." Gjetet në: <https://bit.ly/3dGSdEk>
- OSBE. "Raportimi për ekstremizmin e dhunshëm dhe terrorizmin". Gjetet në: <https://bit.ly/3eirsol>
- UNESCO. "Terrorizmi dhe mediat: Doracak për gazetarë." Gjetet në: <https://bit.ly/3axRONz>
- OSBE. "Roli i shoqërisë civile në parandalimin dhe luftën kundër ekstremizmit të dhunshëm dhe radikalizmit që shpie drejt terrorizmit." Gjetet në: <https://bit.ly/2QnTpDG>
- Shtuni, Adrian. "Luftëtarët e huaj nga Ballkani Perëndimor dhe xhihadistët e vendit: Trendet dhe implikimet." Gjetet në: <https://bit.ly/3aym9jU>
- Pres instituti ndërkombëtar. Protokollit për redaksitë për mbështetje të gazetarëve objektivë nga ngacmimi përmes Internetit. Gjetet në: <https://bit.ly/3xkE0VB>
- Glaser, April. 13 këshilla sigurie për gazetarët të cilët raportojnë për urrejtjen në internet. Gjetet në: <https://bit.ly/2RZtGC7>

